

PRZEWODNIK PEDAGOGICZNY

Dofinansowane przez
Unię Europejską

SPIS TREŚCI

<u>Wstęp</u>	4
<u>GreenComp w edukacji – wprowadzenie</u>	5-10
• Czym jest Green Comp?	5
• 4 obszary kompetencji i 12 kompetencji.	6-9
• Dlaczego GreenComp się sprawdza? Dlaczego ma to znaczenie?	10
<u>Nauczanie na rzecz zrównoważonego rozwoju: od ram do praktyki</u>	11-14
• Nauczanie o zrównoważonym rozwoju a nauczanie na rzecz zrównoważonego rozwoju.	11
• GreenComp w edukacji formalnej, pozaformalnej i nieformalnej.	12-13
• Typowe wyzwania dla nauczycieli i sposoby ich rozwiązania.	14
<u>Podejścia pedagogiczne: edukacja pozaformalna, doświadczeniowa i inkluzywna</u>	15-16
<u>Urzeczywistnianie wartości zrównoważonego rozwoju (obszar 1)</u>	17-20
<u>Uwzględnianie złożoności w zrównoważonym rozwoju (obszar 2)</u>	21-25

<u>Wyobrażanie sobie zrównoważonej przyszłości (obszar 3).</u>	26-29
<u>Działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju (obszar 4).</u>	30-34
<u>Projektowanie działań i korzystanie z narzędzi</u>	35-37
Podsumowanie	38-39
<u>Bibliografia</u>	40-42

Wstęp

Niniejszy Przewodnik Pedagogiczny zapewnia ustrukturyzowane ramy do zrozumienia zrównoważonego rozwoju i angażowania się w jego kwestie. W całej Europie edukacja ekologiczna zyskuje na popularności, jednak wielu młodych ludzi wciąż nie ma realnych możliwości działania we własnych społecznościach. Pozostaje pytanie: jak skutecznie przygotować kolejne pokolenie do budowania bardziej zrównoważonej przyszłości?

Europa stoi w decydującym momencie. Z jednej strony zielona transformacja zmienia nasze społeczeństwa, z drugiej – rewolucja cyfrowa na nowo definiuje sposób, w jaki żyjemy, pracujemy i uczymy się. Na styku tych sił znajdują się szkoły i ośrodki młodzieżowe, gdzie edukatorzy i młodzi ludzie są proszeni o poprowadzenie zmian – często bez odpowiedniego czasu, wskazówek i zasobów.

Przewodnik odpowiada na to wyzwanie. Oferuje przejrzystą strukturę, umożliwiając tworzenie wartościowych doświadczeń edukacyjnych rozwijających **„zielone kompetencje”**. Został podzielony na trzy powiązane części wspierające każdy etap nauki o zrównoważonym rozwoju.

Część pierwsza kładzie fundamenty koncepcyjne, wprowadzając **„GreenComp”** i zasady nauczania na rzecz zrównoważonego rozwoju. Część druga zgłębia kluczowe wartości, zachęcając do refleksji nad tym, jak je urzeczywistniać, myśleć krytycznie i wyobrażać sobie zrównoważoną przyszłość. Część trzecia koncentruje się na działaniu, oferując konkretne przykłady i narzędzia przekładające wiedzę na praktykę.

Określając zasady pedagogiczne projektu EcoQuest 2, Przewodnik stanowi fundament i inspirację dla rozwoju innowacyjnych narzędzi, takich jak **gra wideo oraz gra fabularna na żywo (LARP)**. Wzmacnia też zdolność edukatorów do promowania ekologicznego obywatelstwa i myślenia krytycznego.

Publikacja krok po kroku przeprowadza przez cały proces edukacyjny. Pierwsza część wprowadza GreenComp i podstawy nauczania. Druga część rozwija temat wartości, pokazując, jak je urzeczywistniać, myśleć krytycznie (np. wykrywać greenwashing) i projektować wizje przyszłości.

Trzecia część skupia się na praktyce, oferując gotowe ćwiczenia i narzędzia. Precyzując cele projektu EcoQuest 2, przewodnik wspiera tworzenie wpływowych materiałów dydaktycznych oraz punkt odniesienia przy tworzeniu autorskich gier (gry wideo i LARP-a), wzmacniając postawy obywatelskie młodych ludzi.

GreenComp w edukacji – wprowadzenie

Czym jest Green Comp?

Wyobraź sobie, że poproszono Cię o włączenie zrównoważonego rozwoju do swojej pracy. Co to oznacza? Czy chodzi o recykling dokumentów, dojazdy rowerem, zachęcanie uczniów do przejścia na dietę wegetariańską, czy o zaangażowanie się w aktywizm?

A może wszystko naraz?

Właśnie do tego służy GreenComp.

GreenComp to europejski system odniesienia, który wyjaśnia, co tak naprawdę oznacza zrównoważony rozwój jako kompetencja „i jak można go rozwijać w systemie edukacji” (JRC, 2022). Innymi słowy, pomaga on przejść od założenia „uczniowie powinni dbać o planetę” do założenia „uczniowie potrafią analizować systemy, wyobrażać sobie alternatywne przyszłości i wspólnie podejmować znaczące działania”. GreenComp jest odpowiedzią na „rosnącą potrzebę doskonalenia i rozwijania wiedzy, umiejętności i postaw, aby żyć, pracować i działać w sposób zrównoważony”.

(JRC, 2022). Wiele osób chce działać, ale czuje się uwięzionych gdzieś pomiędzy przeciążeniem informacyjnym a poczuciem bezsilności. Ten „katalizator”, opracowany w ramach Europejskiego Zielonego Ładu, ma promować strategie i wypełniać lukę między wiedzą teoretyczną a postawami. Podnosi świadomość wyzwań środowiskowych, zachęca do myślenia systemowego i wspiera działania zarówno zbiorowe, jak i indywidualne.

GreenComp to w zasadzie wspólny plan działania na rzecz „nauki dobrego życia na „skończonej planecie”, napisany językiem, którego nauczyciele i pracownicy młodzieżowi mogą faktycznie używać. Przekształca on trudne słowa, takie jak „zrównoważony rozwój” i „zielona transformacja”, w konkretne, możliwe do nauczania kompetencje, które można wdrażać w lekcjach, projektach i codziennej praktyce.

4 obszary kompetencji i 12 kompetencji

4 obszary kompetencji i 12 kompetencji

GreenComp opiera się na czterech powiązanych ze sobą obszarach, z których każdy obejmuje trzy kompetencje. Można je postrzegać jako cztery „bramy” do nauki zrównoważonego rozwoju: wartości, złożoność, przyszłość i działanie.

1) Urzeczywistnianie wartości zrównoważonego rozwoju

Ten pierwszy obszar dotyczy tego, na czym nam zależy i jak przekłada się to na nasze wybory. Obejmuje on:

- **Dowartościowanie zrównoważonego rozwoju**

Zrozumienie, dlaczego zrównoważony rozwój jest ważny. Uczniowie dostrzegają, że nasz styl życia wpływa na innych ludzi, inne gatunki i przyszłe pokolenia. Nazywają to, co cenią (np. sprawiedliwość, dobrostan, bioróżnorodność) i używają tego jako kompasu w codziennych decyzjach.

- **Wspieranie sprawiedliwości**

Zrównoważony rozwój to także kwestia tego, kto odnosi korzyści, kto ponosi koszty i czyj głos jest słyszany. Oznacza uwzględnianie nierówności (lokalnych i globalnych), rozumienie sprawiedliwości klimatycznej oraz dbanie o godne warunki życia dla wszystkich – np. pytać, czyjej perspektywy brakuje w podręczniku lub projekcie.

- **Promowanie przyrody**

Uznanie, że ludzie są częścią natury, a nie są od niej oddzieleni. Wiąże się z docenianiem bioróżnorodności i troską o ekosystemy. Uczniowie przechodzą od myślenia „przyroda jest gdzieś obok” do „moje życie zależy od zdrowych ekosystemów”.

Łącznie kompetencje te pomagają zakorzenić zrównoważony rozwój we własnych wartościach i tożsamości, nadając mu osobiste znaczenie. Bez tego pozostaje on jedynie abstrakcyjnym tematem do egzaminów.

2) Uwzględnianie złożoności w zrównoważonym rozwoju

Ten drugi obszar dotyczy tego, jak postrzegamy złożone, wzajemnie powiązane problemy. Pomaga uczniom zrozumieć, że wyzwania zrównoważonego rozwoju nie mają prostych, uniwersalnych rozwiązań.

- **Myślenie systemowe**

Zrozumienie, jak poszczególne elementy łączą się i oddziałują na siebie w ramach systemów. Polega na dostrzeganiu zależności – uczniowie badają, jak wpływają na siebie m.in. produkcja żywności, transport, kultura, polityka i nawyki. Myślenie systemowe uczy też, że zmiana w jednym miejscu może przynieść nieoczekiwane skutki w innym.

- **Myślenie krytyczne**

Uczniowie uczą się kwestionować informacje, założenia i dominujące narracje. Pytają: Kto opowiada tę historię? Na jakich dowodach się opiera? Kto korzysta na utrzymaniu obecnego stanu? Zamiast bezkrytycznie przyjmować „zielone” komunikaty, potrafią dostrzec greenwashing, zidentyfikować stronniczość i porównać alternatywne wyjaśnienia.

- **Sformułowanie problemu**

Sposób, w jaki definiujemy problem, wpływa na to, jakich rozwiązań szukamy. Sformułowanie problemu pomaga opisywać wyzwania ekologiczne z wielu perspektyw, wyjaśnia, co naprawdę jest stawką, i ułatwia wybór kluczowych kwestii, na których warto się skupić.

Obszar ten zachęca do akceptowania niepewności, pracy z napięciami oraz dostrzeżenia, że chociaż nawyki i kultura są głęboko zakorzenione, nie są niezmiennie. Takie nastawienie jest kluczowe w działaniach na rzecz klimatu, bioróżnorodności czy sprawiedliwości społecznej.

3) Wyobrażanie sobie zrównoważonej przyszłości

Wyobraź sobie, że o zrównoważonym rozwoju mówi się wyłącznie w kontekście kryzysów. Ludzie, co zrozumiałe, czuliby się przytłoczeni. Ten trzeci obszar zachęca zamiast tego do wyobrażania sobie różnych scenariuszy przyszłości oraz własnej roli w ich tworzeniu.

- **Wiedza o przyszłości**

Umiejętność eksplorowania różnych możliwych scenariuszy i zrozumienie, że przyszłość nie jest z góry przesądzona. Co się stanie, jeśli będziemy kontynuować obecny styl życia? Jakie inne ścieżki możemy wybrać? Jak wyglądałoby dobre życie w granicach możliwości planety? Przyszłość to nie tylko prognoza – to przestrzeń do wyobrażania sobie, odkrywania i kształtowania.

- **Zdolność adaptacji**

Transformacja w kierunku zrównoważonego rozwoju wiąże się ze zmianami, a zmiany bywają niewygodne. Zdolność adaptacji oznacza gotowość i umiejętność dostosowywania zachowań, planów i postaw w obliczu zmieniających się okoliczności. Ma wymiar zarówno indywidualny, jak i zbiorowy – wzajemne wspieranie się w trakcie zmian ułatwia je i czyni bardziej inspirującymi.

- **Myślenie badawcze / eksploracyjne**

Kreatywna strona pracy z przyszłością. Zamiast zbyt wcześnie pytać: „Co jest realistyczne?”, zastanawiamy się: „Gdyby wszystko było możliwe, co zrobiłbym dla zrównoważonego rozwoju?”

Kompetencje te stwarzają przestrzeń dla nadziei, kreatywności i poczucia sprawczości.

4) Działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju

Ten ostatni obszar jest często najbardziej motywujący dla młodych ludzi: polega na przekuwaniu idei i wartości w konkretne działania.

- **Sprawczość polityczna**

Sprawczość polityczna to nie tylko polityka partyjna. Polega na rozumieniu, jak podejmowane są decyzje w społeczeństwie, uznaniu swojego prawa do współdecydowania oraz znajomości różnych sposobów wprowadzania zmian.

- **Działania zbiorowe**

Wyzwania zrównoważonego rozwoju są zbyt duże, by stawić im czoła w pojedynkę. Działanie zbiorowe polega na współpracy z innymi w dążeniu do wspólnych celów: projektowaniu i wdrażaniu projektów, podziale ról, rozwiązywaniu konfliktów i świętowaniu postępów. Co więcej, współpraca sprawia, że działania przynoszą więcej satysfakcji i są bardziej trwałe.

- **Inicjatywa indywidualna**

Jednocześnie liczą się indywidualne wybory i działania na małą skalę. Indywidualna inicjatywa polega na dostrzeganiu możliwości, braniu odpowiedzialności i rozpoczynaniu działań bez czekania na czyjeś pozwolenie.

Ten ostatni obszar zamyka pętlę: od wartości i zrozumienia, przez złożoność i przyszłość, po konkretne działania w świecie. Warto zauważyć, że GreenComp nie przeciwstawia sobie działań indywidualnych i zbiorowych, lecz traktuje je jako wzajemnie się uzupełniające.

Dlaczego GreenComp się sprawdza? Dlaczego ma to znaczenie?

Z perspektywy edukatora GreenComp jest skuteczny, ponieważ łączy ustrukturyzowaną formę z elastycznością.

Po pierwsze, oferuje wspólny i jasny język. Zamiast ogólnych haseł typu „podnoszenie świadomości o klimacie”, pozwala planować zajęcia wokół konkretnych kompetencji (np. myślenia systemowego czy działań zbiorowych) i łatwo omawiać je z partnerami.

Po drugie, odpowiada rzeczywistości zrównoważonego rozwoju. Łączy wartości, umiejętności poznawcze, myślenie o przyszłości i działanie. Odzwierciedla to realny proces uczenia się młodego człowieka: od troski o dany problem, przez jego zrozumienie i poszukiwanie alternatyw, po konkretne działanie. Ponieważ kompetencje są ze sobą powiązane, pracę można zacząć od miejsca, w którym uczniowie znajdują się w danym momencie.

Po trzecie, GreenComp nie narzuca sztywnych reguł. Nie określa arbitralnie tematów ani metod nauczania, lecz stanowi elastyczny punkt odniesienia możliwy do zastosowania w szkole zawodowej, ośrodku młodzieżowym czy na uczelni.

Wreszcie, ramy te naturalnie promują innowacyjną pedagogikę – naukę poprzez projekty, odgrywanie ról czy aktywizm młodzieżowy.

Dlaczego ma to tak duże znaczenie?

Sama technologia, regulacje prawne i finanse nie wystarczą. Trwała zmiana wymaga ludzi potrafiących myśleć holistycznie, kwestionować utarte schematy oraz działać razem na rzecz sprawiedliwszej przyszłości. GreenComp oferuje elastyczne i spójne ramy pokazujące, jak taka „nauka dla zrównoważonego rozwoju” może wyglądać w praktyce.

Nauczanie na rzecz zrównoważonego rozwoju: Od ram do praktyki

Nauczanie o zrównoważonym rozwoju a nauczanie na rzecz zrównoważonego rozwoju

Istnieje różnica między „nauczaniem o zrównoważonym rozwoju” a „nauczaniem dla zrównoważonego rozwoju”.

Nauczanie o zrównoważonym rozwoju oznacza dzielenie się wiedzą: o zmianach klimatu, utracie bioróżnorodności, zanieczyszczeniach, systemach energetycznych, wzorcach konsumpcji czy Celach Zrównoważonego Rozwoju. Jest to konieczne, ponieważ uczniowie potrzebują podstawowego zrozumienia tych zagadnień, zanim będą mogli się nimi zająć. Ale jeśli edukacja na tym się kończy, zrównoważony rozwój pozostaje głównie tematem do poznania (a nie czymś, co należy przeżywać, kwestionować czy kształtować).

Nauczanie na rzecz zrównoważonego rozwoju idzie o krok dalej. Wykorzystuje zrównoważony rozwój nie tylko jako treść, ale także jako „cel” i metodę uczenia się. Celem jest nie tylko poznanie faktów na temat problemów środowiskowych, ale także rozwijanie kompetencji niezbędnych do reagowania na nie w życiu codziennym. Oznacza to pomaganie uczniom w krytycznym myśleniu, dostrzeganiu powiązań między systemami środowiskowymi, społecznymi i gospodarczymi, wyobrażaniu sobie alternatywnych przyszłości i współdziałaniu z innymi w sensowny sposób. Innymi słowy, nauczanie na rzecz zrównoważonego rozwoju polega na „kształtowaniu” zdolnych, refleksyjnych i aktywnych obywateli.

Z pedagogicznego punktu widzenia to rozróżnienie ma znaczenie, ponieważ wiele wyzwań związanych ze zrównoważonym rozwojem nie da się rozwiązać wyłącznie za pomocą informacji. Uczniowie mogą wiedzieć, że odpady plastikowe są szkodliwe lub że zmiany klimatu są pilną kwestią, ale mimo to czuć się bezsilni lub oderwani od działania. „GreenComp” idealnie tu pasuje, ponieważ promuje edukację wspierającą wartości, myślenie systemowe, myślenie o przyszłości i działanie. Nie traktuje zrównoważonego rozwoju wyłącznie jako odrębnego przedmiotu, ale jako sposób uczenia się w różnych dziedzinach i kontekstach.

GreenComp w edukacji formalnej, pozaformalnej i nieformalnej

Jedną z największych zalet GreenComp jest to, że sprawdza się w różnych środowiskach uczenia się: formalnym, pozaformalnym i nieformalnym. Ramy te są na tyle elastyczne, że łatwo dopasowują się do różnych realiów edukacyjnych, oferując zarazem wspólny język dla kompetencji w zakresie zrównoważonego rozwoju.

Edukacja formalna

W edukacji formalnej – obejmującej szkoły, szkolnictwo zawodowe i uczelnie wyższe – GreenComp pomaga integrować zrównoważony rozwój z programami nauczania, przedmiotami i planowaniem pracy nauczycieli. Studia przypadków zawarte w raporcie analitycznym Technopolis Group & 3s pokazują, że edukatorzy wykorzystują GreenComp do opracowywania materiałów dydaktycznych, włączania wątków ekologicznych do istniejących kursów oraz projektowania zajęć opartych na kompetencjach na wszystkich etapach edukacji. Ramy te są szczególnie przydatne, gdy szkoły chcą odejść od pojedynczych lekcji o środowisku na rzecz spójnego, interdyscyplinarnego podejścia.

W kontekście formalnym GreenComp pomaga nauczycielom zadawać praktyczne pytania:

- „Które kompetencje są już uwzględnione w naszym programie nauczania?”
- „Gdzie znajdują się luki?”
- „Jak można powiązać zrównoważony rozwój z matematyką, naukami przyrodniczymi, językami, edukacją obywatelską czy sztuką?”
- „Jak oceniać postępy uczniów w sposób, który uwzględnia nie tylko wiedzę, ale także postawy i działania?”

Raport Technopolis Group podkreśla również, że wdrażanie ram przynosi najlepsze efekty, gdy szkoły dostosowują GreenComp do lokalnego kontekstu, zamiast stosować go w sposób sztywny i dogmatyczny. Ma to kluczowe znaczenie, ponieważ placówki różnią się między sobą kulturą organizacyjną, zasobami, potrzebami uczniów oraz krajowymi wymogami programowymi.

Edukacja pozaformalna

GreenComp sprawdza się szczególnie dobrze w edukacji pozaformalnej – podczas pracy z młodzieżą, na warsztatach, obozach, wymianach międzynarodowych czy w projektach lokalnych. W tych warunkach edukatorzy mają większą swobodę w stosowaniu metod aktywizujących, zajęć praktycznych, dialogu i wspólnego działania. Przykłady udostępniane przez Komisję Europejską pokazują, jak GreenComp wspiera projekty młodzieżowe łączące naukę z realną zmianą społeczną, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru „Działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju”.

W tym kontekście GreenComp staje się wyjątkowo namacalny. Młodzi ludzie nie tylko dyskutują o ekologii, ale również organizują kampanie, projektują lokalne rozwiązania, tworzą partnerstwa i refleksyjnie analizują swoją rolę w społeczeństwie. Badania nad edukacją ekologiczną dowodzą, że zaangażowanie obywatelskie wzmacniają: osadzenie w lokalnym kontekście, metody partycypacyjne, komponenty działaniowe, wyzwania intelektualne oraz interakcje społeczne. Wszystkie te elementy doskonale współgrają z ramami GreenComp i wyjaśniają, dlaczego środowisko pozaformalne tak skutecznie rozwija kompetencje zrównoważonego rozwoju.

Dla osób pracujących z młodzieżą GreenComp jest cennym narzędziem planowania. Pomaga projektować działania rozwijające działania zbiorowe, sprawczość polityczną oraz indywidualną inicjatywę. Ułatwia również wyjaśnienie partnerom i sponsorom, jakich konkretnie przyrostów kompetencyjnych dotyczy dany projekt.

Uczenie się nieformalne

Uczenie się nieformalne jest mniej ustrukturyzowane i odbywa się w codziennym życiu: w domu, wśród znajomych, w sieci, w sąsiedztwie, poprzez pasje czy media społecznościowe.

GreenComp odgrywa tu istotną rolę, nawet jeśli nie jest formalnie „nauczany”. Ramy te przypominają, że edukacja ekologiczna nie ogranicza się do sal lekcyjnych – młodzi ludzie stale kształtują i testują swoje wartości, zachowania oraz decyzje w codziennych sytuacjach.

Środowisko nieformalne ma ogromny wpływ na młodzież. Rozmowy w rodzinie, kultura rówieśnicza, nawyki społeczności i treści internetowe silnie kształtują to, jak ludzie myślą o przyrodzie, sprawiedliwości i działaniu. Badania wskazują, że wrażliwość ekologiczna nastolatków wspiera ich zaangażowanie obywatelskie, zwłaszcza gdy rozmowy w domu pomagają przekuć świadomość w konkretne czyn (Valenti i in., 2023). Oznacza to, że więzi emocjonalne, codzienne dyskusje i osobiste doświadczenia mają tu kluczowe znaczenie.

Typowe wyzwania dla edukatorów i sposoby radzenia sobie z nimi

Wdrażanie edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju za pomocą ram GreenComp nie zawsze jest łatwe:

1. Zrównoważony rozwój może wydawać się zbyt ogólnym pojęciem

Głównym wyzwaniem jest ogrom tego zagadnienia. Edukatorzy mogą się zastanawiać: od czego zacząć? Temat bywa przytłaczający, zwłaszcza gdy obejmuje jednocześnie klimat, przyrodę, sprawiedliwość, ekonomię, konsumpcję i perspektywy na przyszłość. GreenComp pomaga, dzieląc tę ideę na cztery obszary i dwanaście kompetencji. Zaczynij od małych kroków: wybierz jedną kompetencję, powiąż ją z realnym problemem i przetestuj w ramach jednego projektu.

2. Ograniczony czas i zasoby

Wielu edukatorów zmaga się z brakiem czasu, szkoleń oraz materiałów dydaktycznych. Raport Technopolis Group & 3s podkreśla brak zasobów jako powszechne wyzwanie wdrożeniowe. Nauczyciele chętnie pracowaliby z GreenComp, ale potrzebują gotowych przykładów, wskazówek i wsparcia instytucjonalnego. Praktycznym rozwiązaniem jest współpraca w zespole i dzielenie się materiałami (zamiast wymyślania wszystkiego od nowa).

3. Dostosowanie do lokalnego kontekstu

GreenComp jest elastyczny, co oznacza, że edukatorzy muszą go przełożyć na własne realia. To, co sprawdza się w jednym kraju, typie szkoły czy organizacji, może nie zadziałać bez zmian w innym miejscu. Ramy należy dostosować do lokalnych potrzeb – traktuj je jak przewodnik, a nie gotowy scenariusz.

Warto zadać sobie pytania:

- „Jaka lokalna sprawa jest tu najważniejsza?”
- „Które kompetencje najlepiej pasują do tej aktywności?”
- „Jaki język będzie najbardziej zrozumiały dla moich uczniów?”
- „Jak połączyć globalny zrównoważony rozwój z lokalnym życiem?”

4. Przekształcanie wiedzy w działanie

Częstym wyzwaniem jest luka między świadomością a konkretnym działaniem. Uczniowie mogą rozumieć problemy, ale wciąż nie czuć się gotowi do podjęcia wyzwania. Kluczowe jest więc uwzględnianie realnych wyborów, pracy zespołowej, podejmowania decyzji i jasnego powiązania nauki z praktyką.

5. Unikanie wywoływania poczucia bezradności i rozpacz

Tematy związane ze środowiskiem bywają przytłaczające. Kluczem jest znalezienie równowagi między powagą sytuacji a nadzieją. Co to oznacza?

Należy uznać skalę wyzwania, ale zarazem pozostawić przestrzeń na emocje, przykłady pozytywnych zmian oraz konkretne sposoby zaangażowania. Nadzieja w edukacji ekologicznej nie polega na udawaniu, że wszystko jest łatwe, lecz na budowaniu przekonania, że świadome, wspólne działanie naprawdę ma znaczenie (Vandaele & Stalhammar, 2022).

Podejścia pedagogiczne: edukacja pozaformalna, doświadczeniowa i inkluzywna

Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju przynosi najlepsze rezultaty, gdy osoby uczące się są aktywnie zaangażowane, poruszone emocjonalnie i potrafią powiązać zdobywane doświadczenia z realnymi wyzwaniami współczesnego świata. Niniejszy rozdział przedstawia trzy powiązane ze sobą podejścia: edukację pozaformalną i doświadczeniową, uczenie się oparte na projektach i partycypacji oraz edukację włączającą i dostępną. Razem tworzą one fundament pedagogiczny projektu EcoQuest 2.

Edukacja pozaformalna i uczenie się przez doświadczenie

Edukacja pozaformalna stwarza uznaną przestrzeń do rozwijania kompetencji młodzieży poza tradycyjną salą lekcyjną. Cechuje się elastycznością, dobrowolnością uczestnictwa, orientacją na ucznia oraz praktycznym odniesieniem do rzeczywistości. Jak podkreślają Rada Europy oraz Partnerstwo na rzecz Młodzieży Komisji Europejskiej, organizacje młodzieżowe są kluczowymi podmiotami realizującymi edukację pozaformalną, rozwijając postawy obywatelskie, partycypację demokratyczną i wzrost osobisty.

W kontekście edukacji ekologicznej edukacja pozaformalna umożliwia uczenie się poprzez działanie – przekształca wiedzę teoretyczną w autentyczne doświadczenia. Opierając się na teorii uczenia się przez doświadczenie Davida Kolba, proces ten przebiega w cyklu:

doświadczenie → refleksja → uogólnienie (konceptualizacja) → aktywne eksperymentowanie. Dzięki temu iteracyjnemu procesowi osoby uczące się pogłębiają swoje rozumienie świata i internalizują wartości związane ze zrównoważonym rozwojem oraz aktywnym obywatelstwem (Kolb, 1984).

Praktyczne przykłady obejmują terenowe badania przyrodnicze, projekty lokalne, symulacje oraz gry nastawione na wspólne rozwiązywanie problemów. Stając w obliczu realnych wyzwań, uczestnicy przechodzą od samej świadomości do konkretnego działania, rozwijając kompetencje opisane w Europejskich Ramach Kompetencji Zrównoważonego Rozwoju (GreenComp).

W erze cyfrowej uczenie się przez doświadczenie może również łączyć się z praktycznym wykorzystaniem narzędzi cyfrowych i symulacji. Umożliwia to uczestnikom wizualizację i eksperymentowanie ze złożonymi systemami (np. modelami gospodarki obiegu zamkniętego czy kalkulatorami śladu węglowego). Takie immersyjne metody wzmacniają powiązania między abstrakcyjnymi pojęciami a dostrzegalną rzeczywistością (Beckem & Watkins, 2012), czyniąc proces uczenia się zarówno adekwatnym, jak i transformacyjnym.

- **Podejścia oparte na projektach i partycypacji**

Podejścia oparte na projektach oraz partycypacji rozwijają uczenie się przez doświadczenie, stawiając młodych ludzi w samym centrum ich własnej ścieżki edukacyjnej. Zamiast biernie korzystać z gotowych treści, uczestnicy współtworzą wiedzę poprzez realizację projektów odpowiadających na realne wyzwania zrównoważonego rozwoju. Podejście to buduje autonomię, umiejętność współpracy oraz myślenie systemowe – kompetencje kluczowe dla zarządzania współczesnymi transformacjami o zasięgu globalnym.

Konkretnym przykładem jest inicjatywa Europejskiej Unii Studentów „YOU(TH) ACT FOR FUTURE”, która połączyła Cele Zrównoważonego Rozwoju (SDG) z edukacją pozaformalną i partycypacyjną. Poprzez warsztaty budujące potencjał i zaangażowanie młodzieży projekt ten pomaga uczestnikom łączyć działania lokalne z globalnymi priorytetami zrównoważonego rozwoju.

Organizacje młodzieżowe mogą również dostosowywać swoje inicjatywy pozaformalne do ustaleń raportu Eurydice „Learning for Sustainability in Europe” (2024). Raport ten uznaje interdyscyplinarne uczenie się oparte na kompetencjach za kluczowy kierunek polityki w europejskiej edukacji ekologicznej. W tej perspektywie edukacja pozaformalna uzupełnia programy szkolne, tworząc holistyczny ekosystem uczenia się obejmujący szkoły, ośrodki młodzieżowe i społeczności lokalne.

- **Inkluzywność, dostępność i praca z różnicowanymi grupami uczestników**

Zrównoważony rozwój jest nierozzerwalnie związany z włączeniem społecznym. Czym jednak dokładnie jest inkluzywność? Polega ona na zapewnieniu każdemu uczestnikowi możliwości wnoszenia znaczącego wkładu na miarę jego mocnych stron. Edukacja włączająca i dostępna traktuje różnorodność nie jako przeszkodę, lecz jako źródło kreatywności, innowacji i zbiorowej inteligencji. Dlatego wdrożenie praktyk włączających do edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju ma kluczowe znaczenie. Jaki jest sens wyobrażania sobie obiecującej, zrównoważonej przyszłości, jeśli nie uwzględniamy różnic w możliwościach, pochodzeniu czy stylach uczenia się? Uwzględnianie różnorodności w praktyce obejmuje:

- stosowanie jasnego, konkretnego języka wspartego elementami wizualnymi lub symbolami,
- zapewnienie dodatkowego czasu na przetworzenie informacji i sformułowanie odpowiedzi,
- oferowanie różnicowanych form uczestnictwa: ustnej, pisemnej, wizualnej lub cyfrowej,
- dbanie o bezpieczne i spokojne otoczenie edukacyjne, które ogranicza przeciążenie sensoryczne.

A co z dostępnością?

Dostępność wychodzi daleko poza same adaptacje architektoniczne. Obejmuje precyzję w komunikacji, odpowiednio dobrane tempo pracy oraz przemyślane projektowanie wielozmysłowe – rozwiązania, na których korzystają wszyscy uczestnicy.

Praca z grupami o różnicowanych potrzebach edukacyjnych, w tym z osobami ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się (np. z dysleksją, dyskalkulią czy ADHD), wymaga dedykowanych metod. Edukacja pozaformalna sprawdza się tu wyjątkowo dobrze, ponieważ wyżej ceni osobistą ekspresję i kreatywność niż standaryzowane formy oceny.

Zadbajmy wspólnie o to, aby edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju była naprawdę dostępna dla każdego.

**Urzeczywistnianie wartości
zrównoważonego rozwoju
(Obszar 1)**

Pierwszy obszar GreenComp opiera się na trzech kompetencjach: **dowartościowaniu zrównoważonego rozwoju, wspieraniu sprawiedliwości oraz promowaniu przyrody**. Zanim jednostki lub społeczności będą mogły stawić czoła wyzwaniom środowiskowym czy społecznym, muszą najpierw przyjrzeć się temu, w co wierzą, na czym im zależy i jak te przekonania oraz wartości kształtują ich postrzeganie świata. Trzy kompetencje w tym obszarze to nie tylko abstrakcyjne ideały – stanowią one orientację etyczną, która nadaje kierunek całym ramom.

Dowartościowanie zrównoważonego rozwoju zaczyna się od samoświadomości. Wymaga od nas refleksji nad osobistymi wartościami i zbadania, jak odnoszą się one do szerszych kwestii zrównoważonego rozwoju. Wiąże się to z uznaniem, że wartości nie są stałe ani uniwersalne – zmieniają się w zależności od kultury, pokolenia i okoliczności.

Co oznacza życie w zgodzie z ekologicznymi wartościami?

Zielone kompetencje to nie tylko rozumienie zrównoważonego rozwoju jako abstrakcyjnego pojęcia, ale **urzeczywistnianie go w praktyce**. Chodzi o rozwijanie wartości, nawyków i poczucia sprawczości, z których może wyrosnąć znaczące działanie.

Dzisiejsza młodzież jest otoczona informacjami o kryzysie ekologicznym i wielu młodych ludzi doskonale zna skalę problemu. Rzadziej jednak daje się im przestrzeń do zadania bardziej osobistych pytań: **Jak to wpływa na moje życie i co tak naprawdę jest dla mnie ważne?**

Wartości zrównoważonego rozwoju opierają się na uznaniu, że ludzki dobrostan jest nierozdzielnie związany ze stanem naszej planety. Wartości te obejmują troskę o środowisko, sprawiedliwość, odpowiedzialność i myślenie długoterminowe. Podkreślają, że dzisiejsze działania nie mogą zagrażać możliwości zaspokajania potrzeb przez przyszłe pokolenia. Kluczowym aspektem zrównoważonego rozwoju jest odpowiedzialność – zarówno indywidualna, jak i zbiorowa. Młodzi ludzie muszą zrozumieć, że ich codzienne wybory, na przykład nawyki konsumpcyjne czy gospodarowanie odpadami, mają szersze konsekwencje dla środowiska.

Wspieranie sprawiedliwości to miejsce, w którym zrównoważony rozwój spotyka się ze sprawiedliwością społeczną. Kluczowa konstatacja jest prosta, choć często niewygodna: **osoby, które w najmniejszym stopniu przyczyniły się do kryzysu ekologicznego, są najbardziej narażone na jego konsekwencje:**

- Społeczności w wrażliwych regionach, zmagające się z suszami i powodzią.
- Ludność rdzenna, której ziemie zostały wyeksploatowane przez górnictwo lub wyleśnione.
- Nowe zakłady przemysłowe budowane obok uboższych dzielnic zamiast zamożnych.
- Przyszłe pokolenia, które nie miały wpływu na decyzje kształtujące świat, jaki odziedziczą.
- Młodzież dorastająca w cieniu wyborów dokonanych dekady przed jej narodzinami.
-

Wspieranie sprawiedliwości wymaga zadawania pytania: kto na tym zyskuje, a kto ponosi koszty? Warto uczyć się od tych, którzy z konieczności od pokoleń żyją w sposób zrównoważony – ich doświadczenie sięga głębiej niż jakakolwiek polityka.

Nie jesteśmy wyizolowanymi jednostkami; stanowimy część złożonej sieci relacji z ekosystemami i społecznościami na całym świecie. Ekologiczne wartości zachęcają nas do postrzegania siebie jako istot relacyjnych oraz do działania w duchu solidarności wykraczającej poza nasz najbliższy krąg. Wartości te ujawniają się w codziennych wyborach – w tym, co jemy, jak podróżujemy, co kupujemy i jak mówimy o świecie – a także w kulturze naszych grup i przestrzeni edukacyjnych.

Promowanie przyrody zachęca do weryfikacji jednego z dominujących założeń współczesności: że ludzie stoją poza światem przyrody i mają nad nim władzę.

Dominująca narracja ostatnich dwóch stuleci opierała się na podporządkowywaniu natury: regulowaniu rzek, wycinaniu lasów, wydobywaniu surowców i przekształcaniu krajobrazu.

Przyniosła ona korzyści, ale doprowadziła nas do poważnego kryzysu ekologicznego.

Promowanie przyrody oznacza zastąpienie tej historii inną – **taką, w której ludzie są częścią ekosystemów.**

Kultura popularna również pomaga w refleksji nad relacją z naturą. Przykładem jest film animowany Pixara **Hoppers** (2026), pokazujący historię dziewczyny nawiązującej więź ze zwierzętami, by chronić ich siedliska. Film zachęca do lepszego zrozumienia przyrody i większej troski o nią – to wartościowy seans!

Ponowne nawiązanie więzi z naturą ma charakter fundamentalny. Nie walczy się o coś, z czym nie czuje się połączenia. Ekosystemy mają prawo do istnienia, a my ponosimy za nie odpowiedzialność. Jak podkreślają ramy **EcoPatrol**, wartościowa edukacja ekologiczna nie zaczyna się od suchych faktów, lecz od budowania poczucia przynależności do świata przyrody poprzez bezpośrednie doświadczenie i uważność na zewnątrz (EcoPatrols, 2024).

Od wiedzy do postawy

Zamiast pozycjonować młodych ludzi jako biernych odbiorców informacji o środowisku, ujmujemy uczenie się jako aktywny proces osobistej i zbiorowej eksploracji, angażujący w równym stopniu ciekawość, emocje i refleksję. Celem nie jest wyposażenie młodych ludzi w rzetelną wiedzę o środowisku, lecz wspieranie ich w rozwijaniu własnej, znaczącej relacji ze zrównoważonym rozwojem (EcoPatrols, 2024).

Okazywanie autentycznej ciekawości świata przyrody, otwarta refleksja nad własnymi wartościami i wyborami oraz tworzenie kultury grupowej, w której zrównoważony rozwój jest traktowany jako wspólne dociekanie, a nie obowiązek, to niektóre ze sposobów, w jakie pracownicy młodzieżowi mogą wcielić w życie ten pierwszy obszar GreenComp. Dla pracowników młodzieżowych poszukujących ustrukturyzowanych punktów wyjścia, Zestaw Narzędzi SALTO dotyczący Zielonych Umiejętności Miękkich (Marchese i in., 2024) oferuje szereg pozaformalnych działań edukacyjnych, opracowanych specjalnie wokół kompetencji w tym obszarze, od ćwiczeń z refleksji nad wartościami po zajęcia integracyjne na świeżym powietrzu, skupiające się na kontakcie z naturą.

Obszar 1 GreenComp zaczyna się od pytania, kim jesteśmy i co jest dla nas ważne. Zaangażowanie się w te trzy kompetencje oznacza rozwijanie nie tylko wiedzy na temat kryzysu ekologicznego, ale także osobistej relacji z nim.

**Uwzględnianie złożoności w
zrównoważonym rozwoju
(Obszar 2)**

Trzy kompetencje w tym obszarze – **myślenie krytyczne, myślenie systemowe i formułowanie problemów** – przygotowują jednostki do opierania się uproszczonym narracjom i do radzenia sobie z prawdziwym bałaganem świata takim, jaki jest.

Znajomość zrównoważonego rozwoju oznacza coś więcej niż troskę, oznacza umiejętność rozróżniania. Jeśli pierwszy obszar wymaga od nas refleksji nad tym, co cenimy, ten wymaga od nas analizy naszego sposobu myślenia. Ta sekcja GreenComp koncentruje się na umiejętnościach niezbędnych do uczciwego zrozumienia problemów zrównoważonego rozwoju, co oznacza konfrontację ze złożonością, kwestionowanie tego, co nam powiedziano, i opieranie się pokusie łatwych odpowiedzi.

Łącznie te trzy kompetencje tworzą coś w rodzaju intelektualnego zestawu narzędzi, który pozwala poruszać się w świecie, który jest naprawdę skomplikowany, a zdolność jasnego myślenia jest coraz cenniejsza.

Myślenie krytyczne

Myślenie krytyczne w kontekście zrównoważonego rozwoju oznacza aktywne analizowanie źródeł informacji, założeń zawartych w argumentach oraz interesów, które mogą kształtować sposób, w jaki zrównoważony rozwój jest ujmowany i omawiany. Obejmuje to skierowanie krytycznego spojrzenia na siebie i zauważenie, jak twoje pochodzenie, wykształcenie i pozycja społeczna wpływają na twoje myślenie, a także na komunikaty płynące od firm, rządów, a nawet organizacji, którym ufasz.

Jednym z najwyraźniejszych przykładów znaczenia krytycznego myślenia w zrównoważonym rozwoju jest zjawisko greenwashingu. **Greenwashing** to praktyka, w ramach której firmy, produkty lub polityki przedstawiają się jako odpowiedzialne ekologicznie, nie wprowadzając przy tym znaczących zmian w swoich rzeczywistych działaniach. Wykorzystuje on rosnące zapotrzebowanie społeczeństwa na zrównoważony rozwój, jednocześnie aktywnie blokując zmiany systemowe niezbędne do rozwiązania problemu załamania klimatu i kryzysu ekologicznego.

W dobie nadmiaru informacji rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia jest niezbędne do zrozumienia zrównoważonego rozwoju. Kwestie środowiskowe są złożone, powiązane i często uwarunkowane interesami politycznymi i gospodarczymi. Młodzi ludzie muszą być wyposażeni nie tylko w wiedzę, ale także w umiejętność kwestionowania, analizowania i oceniania informacji.

Krytyczne myślenie jest niezbędne do poruszania się w zawiłościach zrównoważonego rozwoju. Rozwijając umiejętności takie jak **analiza, ocena i refleksja**, młodzi ludzie mogą stać się świadomymi i świadomymi uczestnikami procesu decyzyjnego dotyczącego środowiska. Zajęcie się kwestiami takimi jak greenwashing dodatkowo wzmacnia ich zdolność do odpowiedzialnego działania w złożonym i często mylącym środowisku informacyjnym.

Oto kilka wzorców, które warto znać:

Marka odzieżowa wprowadza na rynek kolekcję kapsułową wykonaną z recyklingowanego plastiku wyłowionego z oceanów. Nagłówek jest przekonujący. Tymczasem firma produkuje miliardy ubrań rocznie, głównie syntetycznych, w fabrykach zasilanych energią węglową. Zrównoważona linia jest realna, ale stanowi ułamek całkowitej produkcji. Pozytywna narracja sygnalizuje zmianę bez konieczności jej faktycznego wdrażania przez markę.

- Linie lotnicze oferują pasażerom możliwość zrekompensowania emisji dwutlenku węgla podczas lotu poprzez udział w programie sadzenia drzew. Logika wydaje się rozsądna. Jednak drzewa potrzebują dziesięcioleci, aby osiągnąć dojrzałość, mogą być sadzone w ekosystemach, do których naturalnie nie należą, i często znajdują się na terenach, które były już objęte ochroną. Nie ma również gwarancji, że drzewa nie zostaną wycięte w przyszłości. Tymczasem emisje z lotu natychmiast przedostały się do atmosfery i pozostaną tam przez ponad wiek. Obecnie stosowana kompensacja emisji dwutlenku węgla opóźnia zmiany strukturalne, które sektor lotniczy musi wprowadzić, zamiast je zastąpić.
- Firma naftowa prowadzi kampanie reklamowe, które podkreślają jej inwestycje w energię odnawialną, prezentując farmy wiatrowe, panele słoneczne i hasła czystej przyszłości. Te twierdzenia niekoniecznie są fałszywe. Pomijają jednak fakt, że inwestycje w energię odnawialną stanowią zazwyczaj niewielki ułamek całkowitych nakładów inwestycyjnych, podczas gdy większość nadal jest przeznaczana na nowe wydobycie ropy naftowej i gazu. Reklama stwarza wrażenie transformacji, której rzeczywiste wydatki firmy nie wspierają.
- Korporacja ogłasza, że do 2050 roku osiągnie neutralność węglową. To zobowiązanie brzmi znacząco. Bardziej istotne są jednak pytania o to, co firma robi teraz, czy jej obecna trajektoria jest zgodna z ograniczeniem ocieplenia do 1,5°C i kto będzie pociągnięty do odpowiedzialności po upływie terminu. Długoterminowe zobowiązania klimatyczne mają sens tylko wtedy, gdy są poparte celami krótkoterminowymi, przejrzystym raportowaniem i niezależną weryfikacją. Bez nich trudno odróżnić zobowiązanie do osiągnięcia zerowej emisji netto do 2050 roku od obietnicy, która ma zostać zapomniana.

Terminy takie jak „**naturalny**”, „**ekologiczny**”, „**zrównoważony**” i „**zielony**” pozostają w dużej mierze nieuregulowane na większości rynków. Jak zauważa przewodnik **Futerra Greenwash Guide**, są to przykłady naciągane języka: słowa bez jasnego znaczenia, które jakkolwiek firma może przypisać produktowi bez ponoszenia odpowiedzialności. Bez uznanego organu certyfikującego, weryfikowalnego standardu lub przejrzystych danych na ich poparcie, takie stwierdzenia pełnią raczej funkcję sygnałów marketingowych niż istotnych informacji.

Dlaczego ma to znaczenie zwłaszcza w kontekście pracy z młodzieżą?

Ponieważ młodzi ludzie są głównymi odbiorcami wielu działań marketingowych na rzecz zrównoważonego rozwoju. Interesują ich te kwestie, co czyni ich cennymi konsumentami dla marek, które również chcą być postrzegane jako troskliwe. Wspieranie ich w rozwijaniu kluczowych narzędzi do oceny tych twierdzeń nie polega na wzbudzaniu nieufności, lecz na budowaniu świadomej inicjatywy, która pozwoli im wyjść poza bierną konsumpcję i wkroczyć w autentyczną świadomość oraz podejmować wartościowe działania.

Myślenie systemowe to umiejętność rozumienia powiązań między rzeczami. Większość z nas domyślnie stosuje rozumowanie liniowe: **zidentyfikuj problem, znajdź jego przyczynę, zastosuj rozwiązanie**. To podejście sprawdza się w przypadku prostych wyzwań, ale większość problemów związanych ze zrównoważonym rozwojem nie jest prosta. Obejmują one wielu aktorów, pętle sprzężenia zwrotnego i konsekwencje, które rozwijają się w różnych skalach czasowych i obszarach geograficznych. Zmiana w jednej części systemu prawie zawsze wywołuje skutki w innych miejscach, czasami w sposób trudny do przewidzenia. Myślenie systemowe wymaga od nas, abyśmy traktowali tę złożoność poważnie, zamiast ją upraszczać. **To sieci, a nie linie.**

Weźmy na przykład **szybką modę**, z którą utożsamia się większość młodych ludzi. Oczywistym problemem są odpady. Ubrania produkowane w dużych ilościach, noszone krótko i wyrzucane. Jednak perspektywa systemowa zwraca uwagę na **szerszą sieć przyczyn i skutków**.

- Tkaniny syntetyczne otrzymywane z paliw kopalnych.
- Procesy barwienia powodujące zanieczyszczenie dróg wodnych w krajach produkujących.
- Łańcuchy dostaw opierają się na płacach, które nie zapewniają podstawowych standardów życia.
- Strategie marketingowe mające na celu przyspieszenie tempa, w jakim ubrania stają się przestarzałe.

Skala nadprodukcji sprawia, że indywidualne rozwiązania stają się coraz bardziej niewystarczające. Nawet rynek wtórny nie jest już w stanie wchłonąć tego, co jest produkowane. Oddawana w darze odzież coraz częściej trafia na wysypiska śmieci za granicą, zamiast znaleźć nowych właścicieli. Szacunki wskazują, że ilość odzieży już istniejącej wystarczy, aby **zaspokoić potrzeby kolejnych sześciu pokoleń** (Niinimäki i in., 2020).

Każdy z tych elementów jest powiązany i wzmacnia pozostałe. Myślenie systemowe przesuwaa pytanie z tego, jak jednostki powinny zarządzać swoją konsumpcją, na to, jak powstał taki system, czym interesom służy i co musiałoby się zmienić, aby funkcjonował inaczej. Myśliciel systemowy nie pyta po prostu: „Czy powinienem oddawać ubrania do recyklingu?”. Pyta: **jak doszliśmy do świata, w którym ubrania są tak tanie i jednorazowe, i kto korzysta na utrzymaniu takiego stanu rzeczy?**

W praktyce myślenie systemowe można wprowadzić poprzez ustrukturyzowane działania, które zachęcają młodych ludzi do mapowania powiązań, wcielania się w różne role interesariuszy lub śledzenia konsekwencji pojedynczej decyzji w wielu kontekstach. Zestaw narzędzi **SALTO Toolkit on Green Soft Skills** (Marchese i in., 2024) oferuje kilka konkretnych punktów wyjścia – od ćwiczeń mapowania całego systemu po scenariusze odgrywania ról, które umieszczają uczestników w obrębie konkurujących perspektyw. Wspólnym mianownikiem tych podejść jest dążenie do śledzenia problemu szerzej niż tylko na pierwszy rzut oka i pozostawiania ciekawym nawet wtedy, gdy obraz staje się skomplikowany.

Sformułowanie problemu

Ujęcie problemu to kompetencja łącząca dwa poprzednie. To samo wyzwanie środowiskowe można ująć w zasadniczo różny sposób, w zależności od tego, kto je opisuje, z jakiej perspektywy i przy jakich założeniach.

Zmiana klimatu jest przydatnym przykładem.

- Jeśli spojrzymy na to głównie jako na wyzwanie technologiczne, dyskusja skupi się na takich rozwiązaniach jak lepsze baterie, wychwytywanie dwutlenku węgla i czystsze systemy energetyczne.
- Jeśli spojrzymy na to jako na problem ekonomiczny, uwaga skupi się na podatkach od emisji dwutlenku węgla i zniesieniu dopłat do paliw kopalnych.
- Jeśli ujmimy to jako kwestię sprawiedliwości, centralne pytania brzmią: kto spowodował kryzys, kogo on najbardziej dotyka i kto może podejmować decyzje dotyczące sposobu reagowania.

Każde z tych ujęć wskazuje na coś realnego. Ale każde z nich zawęża również pole widzenia. Czysto technologiczne ujęcie problemu może całkowicie ominąć kwestie władzy i nierówności. Czysto ekonomiczne ujęcie problemu może traktować kryzys jako kwestię zachęt, a nie odpowiedzialności. Ujęcie problemu sprawiedliwości, choć niezbędne, może czasami mieć trudności z budowaniem szerokich koalicji, niezbędnych do przeprowadzenia zmian na dużą skalę.

Ujęcie problemu w ramy kompetencji oznacza umiejętność rozpoznawania, jaka rama jest używana, co uwidacznia, a co pomija.

Dla pracowników młodzieżowych, formułowanie problemu to praktyczna umiejętność facylitacyjna. Oznacza to umiejętność pomocy grupie w zrozumieniu, że istnieje więcej niż jeden sposób spojrzenia na sytuację – i że sposób sformułowania pytania kształtuje odpowiedzi, jakie można znaleźć. Oznacza to zadanie sobie pytania: kto sformułował ten problem i kto na tym skorzysta? Oznacza to zauważanie, kiedy zrównoważony rozwój jest omawiany jako indywidualny wybór stylu życia (więcej recyklingu! mniej latania! mniej mięsa!) w sposób odwracający uwagę od decyzji systemowych i korporacyjnych, które odpowiadają za zdecydowaną większość emisji.

Obszar 2 wymaga od nas zachowania złożoności, kwestionowania źródeł, które moglibyśmy uznać za wiarygodne, oraz opierania się urokowi prostych narracji i oczywistych rozwiązań. Jednak to właśnie ta zdolność do uczciwego, rygorystycznego myślenia sprawia, że działania na rzecz zrównoważonego rozwoju mają charakter merytoryczny, a nie symboliczny.

**Wizualizacja zrównoważonej
przyszłości
(Obszar 3)**

Trzeci obszar GreenComp reprezentuje kreatywny i przyszłościowy wymiar zrównoważonego rozwoju. Po refleksji nad wartościami i opracowaniu kluczowych narzędzi do angażowania się w świat takim, jaki jest, ten trzeci obszar stawia inne pytanie: jak mógłby wyglądać świat i jak możemy zacząć do niego zmierzać? Trzy kompetencje w tym obszarze to: umiejętność przewidywania przyszłości, zdolność adaptacji oraz myślenie eksploracyjne.

Wiedza o przyszłości

Umiejętność przewidywania przyszłości to umiejętność rozwijana, aby pomóc ludziom wyobrazić sobie, wykorzystać i zrozumieć przyszłość, aby lepiej radzić sobie ze złożonością i zmianami w teraźniejszości. Jest to kompetencja, która rozwija kreatywność, pozwalając jednostkom wyjść poza tradycyjne prognozowanie, przygotowując się na wiele zróżnicowanych scenariuszy, a nie tylko na jeden prawdopodobny wynik.

W kontekście zrównoważonego rozwoju przyszłość nie jest ustalonym celem. Jest aktywnie kształtowana poprzez **decyzje, polityki i praktyki teraźniejszości**. To, w jakie systemy energetyczne inwestujemy, jak projektujemy miasta, jak produkujemy żywność, jakie modele ekonomiczne traktujemy jako dane – wszystkie te wybory kumulują się w przyszłości. Podczas gdy poprzednie obszary koncentrują się przede wszystkim na wartościach i krytycznej analizie, ten trzeci obszar przesuwą punkt ciężkości w kierunku **wizji i możliwości**. Pyta, jak konkretnie może wyglądać zrównoważona przyszłość i jakie możliwości są potrzebne, aby działać na jej rzecz z wyobraźnią i determinacją.

Wyobraźnia to umiejętność i jej potrzebujemy

Umiejętność przewidywania przyszłości polega na uświadomieniu sobie, że przyszłość nie jest z góry określona i że zastanawianie się nad wieloma możliwymi scenariuszami przyszłości może znacząco kształtować nasze obecne działania.

Choć ta idea może początkowo wydawać się abstrakcyjna, daje silne poczucie oparcia, szczególnie młodym ludziom zmagającym się z **lękiem klimatycznym**, uczuciem przytłoczenia lub przekonaniem, że jest już za późno, aby coś zmienić. Badania konsekwentnie pokazują, że lęk klimatyczny wśród młodych ludzi jest znaczący i narasta. Globalne badanie 10 000 młodych osób w wieku od 16 do 25 lat wykazało, że 59% z nich jest bardzo lub skrajnie zaniepokojonych zmianami klimatu (Hickman i in., 2021). Jednak przyszłość pozostaje otwarta. To nie tylko pocieszająca idea, ale idea oparta na nauce o systemach złożonych (Armstrong McKay, 2024). Oznacza to, że zmiana nie zawsze jest liniowa ani przewidywalna. W odpowiednich warunkach pozytywne zmiany mogą pojawić się szybciej i głębiej, niż moglibyśmy się spodziewać, otwierając przestrzeń dla nowych rozwiązań i kierunków.

Praktyczną formą umiejętności przewidywania przyszłości jest myślenie scenariuszowe. Umiejętność wyobrażania sobie i eksplorowania wielu różnych przyszłości, a nie tylko tej, która wydaje się najbardziej prawdopodobna z punktu widzenia obecnej sytuacji. Jak mógłby wyglądać świat w 2050 roku, gdybyśmy wprowadzili poważne zmiany w ciągu następnej dekady? Jak wyglądałyby miasta? Jak działałyby systemy żywnościowe? Jak wyglądałoby codzienne życie ludzi? To nie są czcze marzenia, to narzędzia orientacyjne. Jednym z przykładów takiego podejścia w praktyce jest **cyfrowa gra typu escape room „Rozwiąż zagadkę tego, co się stało z planetą Ziemią”**, opracowana w ramach projektu Save and Game (ELAN, 2023), w której uczestnicy wcielają się w międzygalaktycznych badaczy przybywających na Ziemię w 2100 roku i muszą poskładać w całość to, co się zmieniło i dlaczego. Tak więc przyszłość **jest tworzona, a Ty jesteś częścią jej tworzenia**.

Zdolność adaptacji

Zdolność adaptacji pomaga zachować elastyczność widzenia.

Droga do bardziej zrównoważonej przyszłości jest nieliniowa. Interwencje często przynoszą niezamierzone konsekwencje, technologie ewoluują w nieoczekiwanych kierunkach, a konteksty polityczne mogą się gwałtownie zmieniać. Społeczności mogą reagować w sposób, którego nie przewidywano, a pomysły, które początkowo wydawały się obiecujące, często okazują się bardziej złożone w praktyce.

- Przejście na pojazdy elektryczne stanowi użyteczną ilustrację. Na pierwszy rzut oka wydaje się ono jasnym i oczywistym postępem. Jednak bliższa analiza ujawnia bardziej złożony obraz. Lit i kobalt niezbędne do produkcji akumulatorów są często wydobywane w warunkach budzących poważne obawy dotyczące praw człowieka. W wielu krajach sieci elektroenergetyczne pozostają w dużej mierze uzależnione od paliw kopalnych, co może ograniczać ogólne korzyści klimatyczne. Pojazdy elektryczne nie są chybionym rozwiązaniem i prawdopodobnie odegrają ważną rolę w szerszej transformacji. Jednak skuteczne przejście przez tę transformację wymaga umiejętności rozpoznawania tych złożoności, wyciągania z nich wniosków i odpowiedniego dostosowywania się.

Adaptacja oznacza pozostawanie autentycznie ciekawym tego, co dzieje się we wspólnotach, ekosystemach i nauce, zamiast podążania za sztywnym modelem działania.

Na poziomie osobistym, zdolność adaptacji oznacza również coś, co warto bezpośrednio nazwać w rozmowach z młodymi ludźmi: **umiejętność tolerowania niepewności i trwania w przekonaniu „jeszcze nie wiem” bez popadania w rozpacz lub popadania w fałszywą pewność**. To prawdziwa umiejętność emocjonalna i poznawcza. W szybko zmieniającym się świecie nabiera ona coraz większego znaczenia (Lawrance i in., 2023).

Myślenie eksploracyjne to kompetencja, która otwiera kreatywny wymiar tego obszaru. Podczas gdy umiejętność czytania i pisanie o przyszłości wymaga od młodych ludzi wyobrażenia sobie alternatywnych przyszłości, a zdolność adaptacji wymaga od nich otwartości na zmiany, myślenie eksploracyjne wymaga traktowania zrównoważonego rozwoju jako przestrzeni otwartego i autentycznego kwestionowania.

Niektóre z najważniejszych innowacji w zakresie zrównoważonego rozwoju zrodziły się właśnie z takiego sposobu myślenia.

- Koncepcja **gospodarki o obiegu zamkniętym**, polegająca na projektowaniu produktów w taki sposób, aby materiały mogły być w nieskończoność ponownie wykorzystywane, a nie wyrzucane, opierała się na zasadach biologicznych, które inżynierowie w większości ignorowali. Pomysł spółdzielni energetycznych, w których lokalne społeczności posiadają i gospodarują własnymi źródłami energii odnawialnej, nie pochodził od firm energetycznych, lecz od aktywistów społecznych, którzy pytali, dlaczego infrastruktura energetyczna w ogóle musi być własnością prywatną.
- **Regeneratywne rolnictwo**, które przywraca glebie zdrowie, a nie ją wyjaławia, w dużej mierze opierało się na rodzimej wiedzy rolniczej, którą główny nurt nauki rolniczej przez dziesięciolecia odrzucał.

Myślenie eksploracyjne oznacza wnoszenie kreatywności, pozostawanie ciekawym, opieranie się przedwczesnemu zamykaniu się w sobie i gotowość poważnego traktowania idei, że przyszłość może wyglądać zupełnie inaczej niż teraźniejszość w sposób, którego jeszcze sobie nie wyobrażamy.

Dla pracowników młodzieżowych i organizacji rozwijanie myślenia eksploracyjnego oznacza tworzenie przestrzeni – w warsztatach, projektach i rozmowach – gdzie mogą pojawić się autentycznie nowe idee. Oznacza to traktowanie młodych ludzi nie jako odbiorców edukacji w zakresie zrównoważonego rozwoju, lecz jako autentycznych współtwórców myślenia o zrównoważonym rozwoju.

Obszar 3 GreenComp koncentruje się ostatecznie na szczególnym rodzaju nadziei. Nadziei, która opiera się na poważnym zaangażowaniu w to, co jest możliwe, na uznaniu, że **przyszłość pozostaje otwarta, że ludzka sprawczość i zbiorowe działanie to znaczące siły, a prace nad budowaniem bardziej zrównoważonych społeczeństw już trwają.**

Pracownicy młodzieżowi zajmują szczególną pozycję w kontekście tej pracy. Poprzez swoją edukację pomagają tworzyć warunki, w których młodzi ludzie mogą rozwijać wiedzę, umiejętności i orientacje niezbędne do sensownego zaangażowania się w tę pracę.

Działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju

(Obszar 4)

Czwarty obszar ram GreenComp, „Działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju”, to miejsce, w którym wiedza, wartości i wizja przekładają się na konkretne działanie.

Podczas gdy poprzednie obszary skupiają się na tym, w co wierzymy, jak myślimy i jakie scenariusze przyszłości potrafimy sobie wyobrazić, ten obszar stawia fundamentalne pytanie: jak przekształcić nasze pomysły w znaczącą zmianę? Obejmuje on trzy powiązane ze sobą kompetencje: **sprawczość polityczną, działanie zbiorowe i inicjatywę indywidualną**.

Dla edukatorów i osób pracujących z młodzieżą ten obszar jest szczególnie ważny. Wypełnia on lukę między uczeniem się o zrównoważonym rozwoju a faktycznym przyczynianiem się do zrównoważonej zmiany. Młodzi ludzie to nie tylko przyszli obywatele. Są oni już teraz aktywnymi uczestnikami swoich społeczności. Wzmacnianie ich potencjału do działania jest niezbędne do budowania bardziej zrównoważonego i sprawiedliwego społeczeństwa.

Sprawczość polityczna: poruszanie się w systemach i domaganie się zmian

Sprawczość polityczna, zdefiniowana w GreenComp, obejmuje umiejętność poruszania się w systemie politycznym, identyfikowania odpowiedzialności politycznej i rozliczalności za niezrównoważone zachowania oraz domaganie się skutecznych polityk na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Nie oznacza to, że młodzi ludzie muszą stawać się politykami. Chodzi raczej o pomaganie im w zrozumieniu, jak podejmuje się decyzje, kto sprawuje władzę i jak mogą wpływać na te procesy. Partycypacja polityczna wśród młodych ludzi przybiera bardzo różne formy. Może być konwencjonalna, taka jak udział w głosowaniu czy praca w lokalnej radzie młodzieżowej. Może być również niekonwencjonalna, taka jak udział w aktywizmie internetowym, bojkotach czy ruchach protestacyjnych.

g

Badania Rady Europy nad znaczącą partycypacją polityczną młodzieży podkreślają, że aby uczestnictwo było naprawdę znaczące, musi wykraczać poza tokenizm (działania pozorowane). Młodzi ludzie potrzebują realnych możliwości angażowania się w podejmowanie decyzji, a nie tylko symbolicznych ról (Bárta i in., 2021).

Nauczyciele i pracownicy młodzieżowi mogą wspierać działalność polityczną poprzez:

- tworzenie bezpiecznych przestrzeni do dialogu na temat polityk związanych ze zrównoważonym rozwojem;
- organizowanie symulacji procesów demokratycznych, takich jak parlamenty młodzieży czy modelowe sesje UE;
- zachęcanie młodych ludzi do angażowania się w lokalne struktury zarządzania;
- pomaganie młodym ludziom zrozumieć, jak działają instytucje i gdzie leży odpowiedzialność.

Zrozumienie, jak działa system polityczny, to pierwszy krok do domagania się zmian. Nawet drobne działania, takie jak napisanie listu do lokalnego przedstawiciela czy udział w konsultacjach społecznych, mogą pomóc młodym ludziom rozwinąć poczucie sprawczości politycznej.

Działanie zbiorowe: wspólne działanie na rzecz zmiany

Działanie zbiorowe oznacza zdolność do działania na rzecz zmiany we współpracy z innymi. Wyzwania związane ze zrównoważonym rozwojem są z natury systemowe i wzajemnie powiązane. Nie da się ich rozwiązać samodzielnie. Współpraca, czy to w ramach klasy, społeczności czy ponad granicami, jest niezbędna do osiągnięcia trwałego efektu.

W całej Europie młodzi ludzie wykazali się silną zdolnością do kolektywnego zaangażowania. Ruchy takie jak „**Fridays for Future**” i sieci takie jak „**Generation Climate Europe**” pokazują, jak młodzi ludzie mogą się zjednoczyć, aby wspierać politykę ochrony środowiska na szczeblu lokalnym, krajowym i europejskim.

Organizacje prowadzone przez młodzież w coraz większym stopniu zacierają granice między **oddolnym aktywizmem** a instytucjonalnym procesem decyzyjnym. Wprowadzają głosy młodych ludzi bezpośrednio do rozmów o zrównoważonym rozwoju z decydentami. Aktywizm oddolny odnosi się do zbiorowych działań podejmowanych przez zwykłych ludzi na poziomie lokalnym, a nie przez instytucje czy władze. Polega on na zjednoczeniu społeczności w celu podnoszenia świadomości i dążenia do zmian w kwestiach, które są dla nich ważne, takich jak ochrona środowiska czy sprawiedliwość społeczna.

Dla edukatorów i pracowników młodzieżowych wspieranie wspólnego działania oznacza projektowanie doświadczeń edukacyjnych, w których młodzi ludzie współpracują ze sobą w rozwiązywaniu realnych problemów. Oto kilka skutecznych podejść:

- projekty zrównoważonego rozwoju oparte na społecznościach;
- ćwiczenia z zakresu budżetu partycypacyjnego;
- kampanie na rzecz grupowych działań rzeczniczych;
- wzajemne uczenie się i mentoring.

Kluczem jest zapewnienie, że wspólne działanie nie służy wyłącznie osiągnięciu zewnętrznego celu. Chodzi również o budowanie umiejętności społecznych i obywatelskich, które z czasem podtrzymują demokratyczny udział.

Inicjatywa indywidualna polega na identyfikowaniu własnego potencjału na rzecz zrównoważonego rozwoju oraz aktywnym przyczynianiu się do poprawy perspektyw dla społeczności i planety. Opiera się na samoświadomości, poczuciu własnej sprawczości oraz gotowości do działania, nawet w warunkach niepewności.

Warto podkreślić, że inicjatywa indywidualna nie zrzuca całego ciężaru zrównoważonego rozwoju wyłącznie na barki młodych ludzi. Służy raczej uznaniu, że **codzienne działania mają znaczenie** i że każda osoba ma do odegrania swoją rolę.

Działania te mogą sięgać od podejmowania bardziej świadomych wyborów konsumpcyjnych po uruchamianie lokalnych projektów ekologicznych. Mogą oznaczać również rzecznicstwo na rzecz zmian w swojej szkole lub miejscu pracy, a także mentoring rówieśniczy w obszarze zrównoważonego rozwoju.

Edukatorzy i osoby pracujące z młodzieżą mogą wspierać inicjatywę indywidualną, pomagając młodym ludziom w refleksji nad ich mocnymi stronami i pasjami w kontekście zrównoważonego rozwoju. Kluczowe jest zapewnianie im konkretnych możliwości przejmowania inicjatywy. Projekty kierowane przez młodzież są pod tym względem wyjątkowo skuteczne. Gdy młodzi ludzie samodzielnie projektują, prowadzą i ewaluują własne działania na rzecz zrównoważonego rozwoju, rozwijają zarówno kompetencje, jak i pewność siebie. Uczą się w ten sposób, że ich wkład naprawdę się liczy.

Projekty młodzieżowe i inicjatywy lokalne

Projekty tworzone i prowadzone przez młodzież stanowią jeden z najskuteczniejszych sposobów na jednoczesne wdrażanie w życie wszystkich trzech kompetencji z obszaru „Działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju”.

Gdy młodzi ludzie przewodzą lokalnej akcji sprzątania, organizują wydarzenie podnoszące świadomość ekologiczną czy opracowują wniosek do władz swojej gminy, jednocześnie korzystają ze sprawczości politycznej, podejmują działania zbiorowe i wykazują inicjatywę indywidualną.

Programy europejskie, takie jak **Erasmus+** czy **Europejski Korpus Solidarności**, oferują cenne wsparcie finansowe i merytoryczne dla młodzieżowych projektów ekologicznych. Na przykład finansowany ze środków UE projekt **ECF4CLIM** aktywnie zaangażował młodych ludzi we współtworzenie 159 interwencji na rzecz zrównoważonego rozwoju dostosowanych do lokalnych kontekstów – od usprawnień prośrodowiskowych, przez integrację z programami nauczania, po kampanie budujące kompetencje.

Podobnie kurs szkoleniowy „**Non-formal Education Activities to Support the GreenComp Framework**”, zorganizowany przez YouthProAktiv w Brukseli w 2024 roku, wyposażył osoby pracujące z młodzieżą w praktyczne metody angażowania młodych ludzi z mniejszymi szansami w zrównoważone praktyki na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym.

Innym istotnym przykładem jest projekt **SHARED GREEN DEAL**, w ramach którego inicjatywa „Dzieci za kierownicą” w Poniewieżu na Litwie zaangażowała uczniów w planowanie mobilności miejskiej. Pokazało to, jak młodzi ludzie mogą wnieść innowacyjne rozwiązania do rzeczywistych wyzwań zrównoważonego rozwoju w swoich społecznościach.

Rola edukatora lub pracownika młodzieżowego we wspieraniu tych inicjatyw jest kluczowa.

Obejmuje ona:

- pomoc młodym ludziom w identyfikowaniu kwestii, które ich interesują;
- udzielanie wskazówek dotyczących planowania i zarządzania projektami;
- łączenie młodych ludzi z odpowiednimi interesariuszami i zasobami;
- tworzenie przestrzeni do refleksji nad wpływem swoich działań.

Kluczowym przesłaniem jest to, że **działania na rzecz zrównoważonego rozwoju nie powinny być traktowane jako coś, co dzieje się po procesie uczenia się**. Działanie samo w sobie jest formą uczenia się. Stwarzając młodym ludziom możliwości uczestnictwa w wartościowych projektach, współpracy z rówieśnikami i instytucjami oraz refleksji nad wpływem swoich działań, pomagamy im rozwijać kompetencje niezbędne do aktywnego działania na rzecz zmian przez całe życie.

Projektowanie działań i korzystanie z narzędzi

W tej sekcji znajdziesz praktyczne wskazówki dla nauczycieli i pracowników młodzieżowych, którzy chcą zaprojektować zajęcia edukacyjne w oparciu o ramy GreenComp.

Przejdzie od teorii do praktyki może wydawać się przytłaczające. Jednak przedstawione tutaj narzędzia, metody i przykłady mają na celu uczynienie tego procesu przystępnym, ustrukturyzowanym i dostosowanym do różnych kontekstów.

Jak zaprojektować aktywność opartą na GreenComp? Projektowanie aktywności edukacyjnej opartej na GreenComp nie wymaga zaczynania od zera. Sam system stanowi mapę drogową. Cztery obszary kompetencji i dwanaście kompetencji stanowią jasną strukturę do identyfikacji celów edukacyjnych i wyboru odpowiednich metod.

Poniższe kroki mogą pomóc w procesie projektowania:

Krok 1: Określ kompetencje docelowe. Zaczynaj od wybrania kompetencji GreenComp, które powinny być przedmiotem działania. Nie trzeba obejmować wszystkich dwunastu kompetencji jednocześnie. Skoncentruj się na jednej lub dwóch, które są najbardziej istotne dla tematu, grupy i lokalnego kontekstu. Na przykład, działanie dotyczące marnowania żywności może dotyczyć „myślenia systemowego” i „inicjatywy indywidualnej”.

Krok 2: Określ jasne rezultaty uczenia się. Wykorzystaj stwierdzenia dotyczące wiedzy, umiejętności i postaw (KSA) z modelu GreenComp, aby sformułować, co uczestnicy powinni wiedzieć, potrafić lub czuć po zakończeniu aktywności. Konkretne i obserwowalne rezultaty pomagają zarówno w planowaniu, jak i ewaluacji.

Krok 3: Wybierz odpowiednie metody. Wybierz metody nauczania, które odpowiadają zarówno kompetencjom, jak i grupie. Metody edukacji nieformalnej są szczególnie skuteczne w edukacji na temat zrównoważonego rozwoju. Należą do nich odgrywanie ról, debaty, symulacje, opowiadanie historii, nauka na świeżym powietrzu i warsztaty kreatywne.

Krok 4: Wprowadź refleksję. Każde działanie w ramach GreenComp powinno obejmować chwilę refleksji. To właśnie wtedy następuje głębsza nauka. Uczestnicy łączą doświadczenie z własnymi wartościami, krytycznie myślą o tym, czego się nauczyli i zastanawiają się, jak zastosować tę wiedzę w codziennym życiu.

Krok 5: Ocena i dostosowanie. Po zakończeniu aktywności poświęć czas na ocenę, czy założone rezultaty uczenia się zostały osiągnięte. Zbierz opinie od uczestników i wykorzystaj je do udoskonalenia przyszłych sesji. GreenComp został zaprojektowany z myślą o elastyczności, dlatego nie wahaj się dostosowywać aktywności do tego, co najlepiej sprawdza się w Twojej grupie.

Mapowanie kompetencji w praktyce

Wdrożenie kompetencji GreenComp w praktyce oznacza powiązanie rezultatów uczenia się określonych w ramach programu z rzeczywistymi działaniami, projektami i programami.

Można to zrobić na różnych poziomach:

- w ramach jednej sesji, skupiającej się na jednej kompetencji;
- poprzez serię warsztatów, stopniowo rozwijających wiele kompetencji;
- w ramach większego cyklu projektu, integrując wszystkie cztery obszary kompetencji w miarę upływu czasu.

Podczas mapowania kompetencji pomocne jest użycie **prostej macierzy**. Wypisz kompetencje GreenComp na jednej osi, a planowane działania na drugiej. Następnie zaznacz, których kompetencji dotyczy każde z działań. To ćwiczenie ułatwia identyfikację luk i zapewnienie zrównoważonego programu.

Takie podejście wspiera również **uznawanie efektów uczenia się**. Narzędzia takie jak Youthpass pozwalają uczestnikom dokumentować kompetencje nabyte podczas zajęć edukacji pozaformalnej, co jest cenne dla ich rozwoju osobistego i zawodowego.

Wybrane narzędzia i krótkie przykłady przypadków

Dostępnych jest już wiele zasobów wspierających edukatorów i pracowników młodzieżowych w projektowaniu działań opartych na programie GreenComp. Oto wybór praktycznych narzędzi i przykładów.

Zestaw narzędzi „**Zielona szansa – zaprojektuj przyszłość na nowo**” (EPALE, 2025) jest cennym źródłem wiedzy dla pracowników młodzieżowych, ponieważ oferuje praktyczne metody edukacji pozaformalnej i działania skoncentrowane na zrównoważonym rozwoju, gospodarce o obiegu zamkniętym i odpowiedzialności za środowisko. Poprzez interaktywne warsztaty, dyskusje i metody uczenia się oparte na współpracy, publikacja wspiera pracowników młodzieżowych w rozwijaniu u młodych ludzi krytycznego myślenia, aktywnego obywatelstwa i większej świadomości zrównoważonych praktyk w ich społecznościach.

Zestaw narzędzi „**The Toolkit on Green Soft Skills**” (SALTO Youth, 2024) oferuje 36 gotowych do użycia ćwiczeń dostosowanych do dwunastu kompetencji GreenComp. Każde ćwiczenie zawiera cele, materiały, instrukcje krok po kroku i pytania podsumowujące. Zestaw narzędzi jest dostępny w języku angielskim, włoskim, słowackim, słoweńskim i hiszpańskim.

Kompendium GreenComp w praktyce (EntreComp4Transition, 2024) przedstawia dwanaście studiów przypadku z całej Europy. Ilustrują one, jak interesariusze edukacji i szkoleń na różnych poziomach włączyli GreenComp do swojej praktyki. Studia obejmują szkolnictwo podstawowe i średnie, szkolnictwo wyższe, szkolenia zawodowe oraz edukację pozaformalną. Oferują one konkretne pomysły i wnioski dla każdego, kto chce wdrożyć te ramy w swojej pracy.

Szkolenie „**Działania edukacji nieformalnej wspierające ramy GreenComp**” (YouthProAktiv, 2024), które odbyło się w Brukseli, wyposażyło pracowników młodzieżowych w praktyczne metody pracy w każdym obszarze GreenComp.

Zajęcia obejmowały:

- mapowanie połączeń dla myślenia systemowego;
- ćwiczenia debaty na temat działań zapobiegawczych;
sesje wizualizacji scenariuszy na potrzeby edukacji o przyszłości;
symulacja modelu Parlamentu Europejskiego skupiona na kształtowaniu polityki zrównoważonego rozwoju.

Nauczyciele mogą powielać i dostosowywać te metody do własnych potrzeb.

Wspólnota Praktyk GreenComp Komisji Europejskiej zrzesza osoby i organizacje współpracujące ze sobą w celu rozwijania wiedzy, umiejętności i postaw na rzecz zrównoważonego życia. To cenna przestrzeń do nawiązywania kontaktów, dzielenia się dobrymi praktykami i uzyskiwania dostępu do nowych materiałów w miarę ich powstawania.

Dla tych, którzy szukają dodatkowej inspiracji, **SALTO Youth Toolbox** oferuje wyszukiwalną bazę narzędzi i metod szkoleniowych. Wiele z nich zostało opracowanych specjalnie z myślą o edukacji w zakresie zrównoważonego rozwoju i można je filtrować według tematu, obszaru kompetencji i grupy docelowej.

Praktyczne wskazówki na początek:

Zaczynij od tego, co znasz. Nie musisz być ekspertem w dziedzinie zrównoważonego rozwoju, aby korzystać z GreenComp. Zaczynij od tematu, który jest dla Ciebie odpowiedni, i połącz go z ramą.

Zaangażuj młodych ludzi w projektowanie. Współtworzenie zajęć z uczestnikami zwiększa ich zaangażowanie i gwarantuje, że treści są istotne dla ich zainteresowań i realiów.

Działaj lokalnie. Najbardziej efektywne działania to często te związane ze społecznościami uczestników. Wykorzystaj lokalne przykłady, lokalne wyzwania i lokalne możliwości jako punkt wyjścia.

Nawiąż kontakt z innymi. Dołącz do europejskich sieci, bierz udział w szkoleniach i dziel się swoimi doświadczeniami. Uczenie się od rówieśników to jeden z najskuteczniejszych sposobów na doskonalenie swojej praktyki.

Najważniejszym wnioskiem jest to, że projektowanie działań w oparciu o GreenComp nie wymaga wymyślania nowych metod. Wiele doskonałych narzędzi już istnieje. Rolą edukatora lub pracownika młodzieżowego jest ich **dobór, adaptacja i łączenie** w sposób odpowiadający potrzebom i realiom uczniów.

Podsumowanie

EcoQuest 2 pokazał, że edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju może być zarówno rzetelna intelektualnie, jak i głęboko ludzka. Z rozdziałów tego przewodnika wyłania się wspólna myśl: edukacja ekologiczna to nie tylko przekazywanie informacji o problemach środowiskowych, ale przede wszystkim wspieranie uczestników w rozumieniu ich relacji ze światem, kwestionowaniu systemów, które go kształtują, wyobrażaniu sobie lepszej przyszłości i podejmowaniu znaczących działań we własnych społecznościach. GreenComp zapewnia wspólny język dla tej pracy, jednak prawdziwa siła tych ram tkwi w elastyczności, z jaką można je przełożyć na praktykę w różnych środowiskach, grupach wiekowych i kontekstach edukacyjnych.

Pierwszą lekcją płynącą z tego przewodnika jest to, że zrównoważony rozwój zaczyna się od wartości. Zanim młodzi ludzie będą mogli działać z pewnością siebie, potrzebują przestrzeni do odkrywania tego, na czym im zależy, jaki jest ich stosunek do przyrody i co oznacza sprawiedliwość w świecie naznaczonym nierównościami. Z tego powodu edukatorzy i osoby pracujące z młodzieżą odgrywają tak ważną rolę: nie jako eksperci serwujący gotowe odpowiedzi, lecz jako facylitatorzy tworzący warunki, w których mogą rozkwiąć refleksja, dialog i ciekawość. Gdy zachęca się uczestników do łączenia zrównoważonego rozwoju z własnym życiem, temat ten staje się mniej abstrakcyjny, a bardziej bliski osobistym doświadczeniom.

Druga lekcja mówi o tym, że zrównoważony rozwój wymaga krytycznego myślenia. Wyzwania środowiskowe są złożone, powiązane ze sobą i często przesłaniane przez wprowadzające w błąd narracje, uproszczone ujęcia oraz greenwashing. Młodzi ludzie potrzebują okazji do ćwiczenia myślenia systemowego, analizy krytycznej i formułowania problemów, aby móc wyjść poza powierzchowne reakcje i dostrzec szersze – społeczne, polityczne i ekonomiczne – wymiary zrównoważonego rozwoju. Kompetencje te są przydatne nie tylko do rozumienia problemów, ale okazują się wręcz niezbędne do identyfikowania miejsc, w których zmiana rzeczywiście może nastąpić.

Trzecia lekcja przypomina, że przyszłość nie jest z góry przesądzona. Wiedza o przyszłości, adaptacyjność i myślenie eksploracyjne pomagają uczestnikom dostrzec, że niepewność nie stanowi powodu do paraliżu, lecz przestrzeń dla kreatywności, odporności i sprawczości. Jest to szczególnie ważne w czasach, gdy wielu młodych ludzi czuje się przytłoczonych lękiem klimatycznym lub skalą globalnych wyzwań. Wyobrażając sobie wiele możliwych scenariuszy przyszłości i pozostając otwartymi na weryfikację swoich założeń, uczestnicy mogą rozwijać poczucie sprawczości i realistycznych możliwości – poczucie pełnej nadziei, a nie bierne czy naiwne.

Wreszcie, przewodnik ten podkreśla, że samo działanie jest formą uczenia się. Działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju oznacza wspieranie sprawczości politycznej, działania zbiorowego i inicjatywy indywidualnej w sposób osadzony w realnym życiu i powiązany z potrzebami społeczności. Czy to poprzez projekt lokalny, symulację, kampanię młodzieżową, czy kreatywne zajęcia edukacyjne – młodzi ludzie uczą się najlepiej wtedy, gdy mają okazję wносить własny wkład, współpracować i refleksyjnie analizować wpływ swoich kroków. W tym sensie edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju nie jest przygotowaniem do obywatelskości w jakiejś odległej przyszłości – jest praktykowaniem obywatelskości tu i teraz.

EcoQuest 2 daje edukatorom nie sztywny scenariusz, lecz elastyczną ścieżkę. Zachęca ich do wychodzenia od tego, co już wiedzą, dostosowywania działań do lokalnych realiów, włączania młodzieży w proces projektowania oraz korzystania z wielu istniejących już narzędzi i zasobów. Publikacja ta pokazuje, że wartościowa edukacja ekologiczna nie wymaga wymyślania wszystkiego od nowa. Wymaga intencjonalności, otwartości oraz odwagi w spójnym łączeniu wartości, krytycznego myślenia, wizualizacji przyszłości i działania w jednym procesie uczenia się.

Gdy ten przewodnik dobiega końca, jego główne zaproszenie pozostaje otwarte: do postrzegania edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju jako wspólnej odpowiedzialności i przestrzeni dla kreatywności. Zadanie, które przed nami stoi, to nie tylko pomaganie młodym ludziom w rozumieniu świata takim, jakim jest, ale przede wszystkim wspieranie ich w kształtowaniu świata takim, jakim mógłby się stać.

BIBLIOGRAFIA

- Armstrong McKay, D. I. (2024). Two decades of climate tipping points research: Progress and outlook. *Progress in Physical Geography*, 48(6). <https://doi.org/10.1177/29768659241293272>
- Association “Innovative Transfer of Knowledge.” (2024, October 31). Environmental Thinking Toolbox. SALTO Youth Toolbox. <https://www.salto-youth.net/tools/toolbox/tool/environmental-thinking-toolbox.4505/>
- Auzinger, M., & Zarka, Z. (2024, September 17). GreenComp in practice – An evolving framework for sustainability. 3s research & consulting. <https://3s.co.at/greencomp-in-practice-an-evolving-framework-for-sustainability/>
- Bárta, O., Boldt, G., & Lavizzari, A. (2021). Meaningful youth political participation in Europe: Concepts, patterns and policy implications. Council of Europe Publishing. <https://edoc.coe.int/en/youth-in-europe/10301-meaningful-youth-political-participation-in-europe-concepts-patterns-and-policy-implications-research-study.html>
- Beckem, J. M., & Watkins, M. (2012). Bringing life to learning: Immersive experiential learning simulations for online and blended courses. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 16(5), 61–70. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1000091.pdf>
- Bianchi, G., Pisiotis, U. and Cabrera Giraldez, M. (2022). GreenComp The European sustainability competence framework, Punie, Y. and Bacigalupo, M. editor(s), EUR 30955 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022, ISBN 978-92-76-46485-3, doi:10.2760/13286, JRC128040.
- CAST. (2024). CAST Universal Design for Learning Guidelines version 3.0. Retrieved from <https://udlguidelines.cast.org>
- Council of Europe & European Commission Youth Partnership. (n.d.). Non-formal learning / education. <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/non-formal-learning>
- EcoPatrols. (2024). Environmental goals. <https://eco-patrols.eu/wp-content/uploads/2024/12/MAIN-EcoPatrol-4-Environmental-Goals.pdf>
- EntreComp4Transition. (2024). GreenComp in practice: Case studies on the use of the European competence framework. European Commission. <https://entrecomp4transition.eu/2024/greencomp-in-practice/>
- EPALE.SK. (2025). Toolkit: Circular Economy: Re-design the Future. <https://epale.ec.europa.eu/en/resource-centre/content/toolkit-circular-economy-re-design-future>
- European Commission. (2025). Engaging the youth to build a better tomorrow. <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/strategy/strategy-2020-2024/environment-and-climate/european-green-deal/green-deal-projects-support/green-deal-resources/engaging-youth-build-better-tomorrow>
- European Commission. (2025). Learning for the green transition and sustainable development. <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/green-education/learning-for-the-green-transition>
- European Commission / EACEA / Eurydice. (2024). Learning for sustainability in Europe: Building competences and supporting teachers and schools. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2024/euridiki/Sustainability-Report-1.pdf>

BIBLIOGRAFIA

- Futerra. (n.d.). The greenwash guide. https://futerra-assets.s3.amazonaws.com/documents/The_Greenwash_Guide.pdf
- Green Youth Employability. (2024). Toolkit on green soft skills: A toolkit for youth workers based on non-formal education. SALTO Youth. <https://www.salto-youth.net/tools/toolbox/tool/toolkit-on-green-soft-skills-a-toolkit-for-youth-workers-based-on-non-formal-education.4457/>
- Hickman, C., Marks, E., Pihkala, P., Clayton, S., Lewandowski, E., Mayall, E., Wray, B., Mellor, C., & van Susteren, L. (2021). Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey. *Lancet Planetary Health*, 5(12), 863–873. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00278-3](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00278-3)
- Javorka, Z., Nieth, L., Marinelli, E., Sutinen, L., Auzinger, M., & 3s research & consulting. (2024). GreenComp in practice: Case studies on the use of the European competence framework – Analytical report (NC0524331ENN). Publications Office of the European Union. <https://www.danitacom.org/wp-content/uploads/2024/07/greencomp-in-practice-NC0524331ENN.pdf>
- Kolb, D. (1984). *Experiential Learning: Experience As The Source Of Learning And Development*. https://www.researchgate.net/publication/235701029_Experiential_Learning_Experience_As_The_Source_Of_Learning_And_Development
- Lawrance, E. L., Jennings, N., Kioupi, V., Thompson, R., Diffey, J., & Vercammen, A. (2023). Integrating mental health into climate change education to inspire climate action while safeguarding mental health. *Frontiers in Psychology*, 14, 1298623. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1298623>
- Levinson, J. C., et al. (2023). Individual differences in adolescents' civic engagement: The role of environmental sensitivity. *PMC*, 10341440. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10341440/>
- Marchese, R., Vila, J., Kubickova, K., Lisec, A., Pomiato, A., & Balaseviciute, U. (2024). Toolkit on green soft skills: A toolkit for youth workers based on non-formal education. SALTO-YOUTH. https://www.salto-youth.net/downloads/toolbox_tool_download-file-4383/TOOLKIT-ON-GREEN-SOFT-SKILL-eng.pdf
- Martínez-Agut, M. P., Monzó-Martínez, A., & Ortiz-Cermeño, E. (2025). Assessment of GreenComp learning in the training of education professionals. *Frontiers in Education*, 10, 1608850. <https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1608850>
- Niinimäki, K., Peters, G., Dahlbo, H., Perry, P., Rissanen, T., & Gwilt, A. (2020). The environmental price of fast fashion. *Nature Reviews Earth & Environment*, 1, 189–200. <https://doi.org/10.1038/s43017-020-0039-9>
- Quest-EU. (2025, August 27). What is the Green competences framework? QUEST-EU Project. <https://quest-eu.org/policy/what-is-the-the-green-competences-framework/>
- Replay Network. (2024, November 30). SUSTAIN-ABILITY: Shaping Green COMP for the youth field. <https://www.replaynet.eu/en/sustain-ability>

BIBLIOGRAFIA

- SALTO-YOUTH. (n.d.). Environmental thinking toolbox. <https://www.salto-youth.net/tools/toolbox/tool/environmental-thinking-toolbox.4505/>
- Solve the mystery of what happened to planet Earth. (2023). Save and Game Project (2022-3-HR01-KA210-YOU-000097125). Genially. <https://view.genially.com/657869b8d4e22400134adabb>
- Torales, I. (2025, May 21). GreenComp: Could this initiative transform environmental education for young people? XQ The News. <https://xqthenews.com/en/greencomp-could-this-initiative-transform-environmental-education-for-young-people/>
- Valenti, G. D., Lo Coco, A., Iannello, N. M., Inguglia, C., Pluess, M., Lionetti, F., & Ingoglia, S. (2023). Individual Differences in Adolescents' Civic Engagement: The Role of Civic Discussions with Parents and Environmental Sensitivity. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(13), 6315. <https://doi.org/10.3390/ijerph20136315>
- Vandaele, M., & Stalhammar, S. (2022). "Hope dies, action begins?" The role of hope for proactive sustainability engagement among university students. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 23. <https://doi.org/10.1108/IJSHE-11-2021-0463>
- YouthProAktiv. (2024). Non-formal education activities to support the GreenComp framework. <https://youthproaktiv.org/what/education/international-trainings/the-greencomp-framework-training/>
- Zelena akcija. (n.d.). REST ART booklet. https://zelena-akcija.hr/system/document/1361/doc_files/original/REST_ART_Booklet_EN-compressed.pdf
- Zelena akcija. (n.d.). Tools for sustainable action. https://zelena-akcija.hr/system/document/1365/doc_files/original/ZA_Tools_FIN3.pdf

Finansowane przez Unię Europejską. Wyrażone poglądy i opinie są jednak poglądami i opiniami wyłącznie autora/autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy Unii Europejskiej ani Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Ani Unia Europejska, ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Niniejsze dzieło jest objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowa.
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>